

DZOGIY T. S. Application of complex of subsidiary means of stimulation orientation by qualified paddlers.

The analysis and compilation of literature and practice of preparing athletes, who specializing in canoeing. A complex subsidiary means of stimulation of orientation, which is based on the special massage and special exercises with a partner in the isokinetic mode were developed. The experimental complex has been tested 28 qualified paddlers. It was found, that after applying the complex of subsidiary means the index of regulatory systems tension increased by 44%, indicating that testifies to the stimulation effect after his use. The presented the complex of subsidiary means of stimulation orientation will enable improved the training of qualified paddlers.

Keywords: *competitive activity, qualified paddlers, complex of subsidiary means, subsidiary means of stimulation orientation.*

УДК 811.111:378.147

Дудолодова А. В.
Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна

ОСОБЛИВОСТІ МЕТОДИКИ ТА ПРАКТИКИ ВИКЛАДАННЯ ДРУГОЇ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ВНЗ

Статтю присвячено розгляду методики та практики викладання другої іноземної мови, а саме: обґрунтуванню її специфічних особливостей у процесі розвитку мовленнєвих умінь. Увага зосереджується на теоретичному аналізі принципів викладання другої іноземної мови поряд із першою у системі мовної освіти вищого навчального закладу. На основі дослідження останніх розвідок у галузі сучасної методики викладання уточнюються поняття “інтерференція” та “трансференція”. Розкриваються сутнісні характеристики двох протилежних видів міжмовного перенесення (позитивного та негативного). Автор аналізує дидактичні та методичні способи подолання явища інтерференції у процесі викладання другої іноземної мови. Розглядаються можливості позитивного перенесення на прикладі навчання мовної пари “німецька-англійська”. Наголошується важливість формування у студентів металінгвістичної свідомості.

Ключові слова: *друга іноземна мова, методика викладання іноземної мови, принципи викладання, інтерференція, трансференція.*

На сучасному етапі розвитку нашого суспільства глобалізаційні процеси впливають на усі аспекти життєдіяльності людини та, зокрема, спричиняють зміни у підходах та поглядах на підготовку фахівців сьогодні. Володіння більш ніж двома іноземними мовами зумовлює кар’єрне зростання студентів у майбутньому, а мовна освіта набуває все більш мультилінгвального характеру.

Через збільшення кількості міжнародних контактів та розширення міжкультурної взаємодії в світі, з одного боку, виникає потреба у вивченні декількох іноземних мов, а з другого, необхідність постійної оптимізації мовної освіти. Тому в методиці викладання іноземних мов актуальним стає

питання вивчення другої іноземної мови, яке, з методичного та дидактичного погляду, є недостатньо розробленим. Намагаючись відповідати вимогам світового суспільства щодо якості підготовки фахівців у галузі іноземних мов, система мовної освіти сьогодні стикається з проблемою підвищення ролі самостійної роботи студентів та скорочення годин аудиторних занять. У таких умовах вивченню другої іноземної мови (ІМ2) необхідна особлива увага та розробка нових принципів навчання іноземних мов у ВНЗ.

У галузі теорії навчання іншомовного спілкування працювали О. Аристова, Є. Верещагін, Н. Гальскова, Н. Гез, І. Халєєва; проблемою формування іншомовної комунікативної компетенції у другій іноземній мові займалися чимало вчених (Н. Баграмова, І. Бім, Н. Гальскова, Б. Лапідус, А. Щепілова, R. Ellis); питанню викладання іноземних мов у вищих навчальних закладах приділяли увагу П. Бех, Н. Бориско, С. Ніколаєва; навчанню професійно орієнтованої іноземної мови присвячені праці таких дослідників, як І. Зімняя, В. Сафонова, П. Образцов, В. Фурманова та ін. Проте увесь накопичений досвід не вичерпує проблему викладання ІМ2, а багато її аспектів не отримали належної уваги, тому сьогодні методика навчання ІМ2 вимагає нового переосмислення та укріплення положення другої іноземної мови стосовно першої.

Метою цієї **статті** є розгляд ролі другої іноземної мови у системі мовної освіти вищого навчального закладу, визначення та теоретичне обґрунтування особливостей методики та практики викладання ІМ2 на сучасному етапі.

Одним із головних компонентів процесу навчання іноземної мови є формування іншомовної компетенції, тобто “здатності засобами мови, що вивчається, здійснювати мовленнєву діяльність відповідно до цілей та ситуації спілкування в межах тієї чи іншої галузі діяльності” [4, с. 139], а загальноприйнятим вважається комунікативно-когнітивний підхід.

Незалежно від того, якою виступає мова, що вивчається, першою іноземною чи другою, мовленнєві вміння формуються на основі розвитку фонетичних, граматичних та лексичних навичок. Розвиток мовленнєвих вмінь відбувається впродовж чотирьох етапів (за А. Щукінім):

- 1) ознайомлювальний (знайомство з мовним явищем, розуміння його суті);
- 2) аналітичний (свідоме виконання мовленнєвої дії, іноді з помилками);
- 3) стандартизуючий (досягнення автоматизму при виконанні мовленнєвої дії у результаті виконання тренувальних вправ);
- 4) варіюючий (подальша автоматизація виконання мовленнєвої дії у результаті її перенесення в різноманітні ситуації спілкування) [4, с. 129-130].

Під час вивчення другої іноземної мови спостерігається аналогічність етапів та цілей навчання порівняно з першою іноземною мовою (ІМ1), однак кожен із етапів навчання ІМ2 має свої особливості: при викладанні ІМ2 немає потреби створювати нову методичну парадигму, натомість необхідно брати

до уваги специфічні принципи, притаманні процесу навчання ІМ2 [3; 5].

Роль першої іноземної мови у процесі навчання другої іноземної, зокрема ступінь впливу ІМ1 чи рідної мови (РМ) на оволодіння ІМ2, завжди викликала жвавий інтерес методистів. У методиці викладання другої іноземної мови ми, передусім, стикаємося з проблемою взаємовпливу трьох мов: рідної, першої та другої іноземних мов. У зв'язку з цим Б. Лапідус зазначає, що “якщо вивчення ІМ1 відбувається на тлі рідної мови, то основним підґрунтям процесу вивчення ІМ2 слугує перша іноземна мова (вона виступає і основним джерелом міжмовного перенесення, і джерелом перенесення прийомів роботи над мовою, і терміном спонтанного порівняння “споріднених явищ”)” [2, с. 42-43].

Так чи інакше, навчання ІМ2 з опорою на ІМ1 є доцільним з методичного погляду: перша іноземна мова зазвичай має більший вплив на другу, ніж рідна [1, с. 63], адже процеси засвоєння РМ та подальше оволодіння іноземними мовами відбувається на різних рівнях. А. Щепілова, зокрема, запропонувала термін “металінгвістична свідомість”, що є “особливою формою мовної свідомості людини, яка характеризується здатністю до абстрактно-логічних операцій із декількома мовними системами” [3, с. 11]. Формування такої металінгвістичної свідомості сприяє прискоренню процесу навчання ІМ2.

Отже, ґрунтуючись на спільній методології, різниця у викладання ІМ1 та ІМ2 полягатиме у дотриманні додаткових специфічних принципів, притаманних саме ІМ2. Одним з головних принципів навчання ІМ2 виступає контрастивний підхід, що передбачає пошук відмінностей та подібностей між ІМ1 та ІМ2, акцентуацію спільних мовних явищ та різниці між ними. У випадку мовної пари “німецька-англійська” застосування цього принципу має вагоме значення, адже англійська та німецька належать до германської групи мов та мають багато спільного. Постійне спирання на ІМ1 у процесі вивчення ІМ2 має наголошуватися викладачем та стати корисною звичкою студентів. Звісно, за наявності високого рівня володіння ІМ1 процес навчання ІМ2 буде значно успішнішим і навпаки. Такий принцип необхідно враховувати не лише під час безпосереднього викладання, але й при складанні робочих програм з дисципліни “Друга іноземна мова”.

Не можна не відзначити важливість індивідуального підходу до кожного студента, що зумовлюється його особистим лінгвістичним досвідом у галузі ІМ1, який впливатиме на швидкість та ефективність процесу засвоєння ІМ2 та зменшуватиме вплив РМ. Не останню роль у цьому процесі відіграє інтенсифікація роботи студентів, розвиток їхньої особистості та творчого потенціалу за умови нестачі аудиторного часу. Наявність лінгвістичного досвіду прискорює процес оволодіння ІМ2, особливо на початковому етапі та під час роботи з текстами. Навчання читання не рідко ґрунтується на автентичних текстах, а увага, яка приділяється такому виду діяльності, зумовлена можливістю позитивного перенесення з ІМ1 та методу контекстуальної здогадки.

Ми погоджуємося з системою принципів навчання ІМ2, запропонованою А. Щепіловою, що передбачає такі елементи:

– принцип комунікативної спрямованості має за мету навчання іноземної мови, формування комунікативної компетенції у синтезі її складових та визначає, що комунікативно зорієнтоване вивчення мови відбувається тільки в процесі комунікації. Цей принцип застосовується при навчанні як ІМ1, так і ІМ2, при чому єдиною різницею виступає більша інтенсивність та активність пізнавальної діяльності студентів під час вивчення ІМ2;

– принцип когнітивної спрямованості означає організацію формування уявлень про лінгвістичні явища нової мови відповідно до закономірностей природного процесу пізнання;

– зіставний (чи контрастивний) принцип полягає у свідомому чи несвідомому зіставленні корелюючих мовних явищ при ознайомленні з новим мовним феноменом. Застосування такого принципу робить процес набуття іншомовних умінь та навичок більш ефективним та сприяє розвитку металінгвістичної свідомості;

– принцип свідомості є невід'ємною умовою творчого використання мови, а його головною характеристикою є вербалізація знання;

– принцип діяльнісного підґрунтя будь-якого навчання полягає в тому, що засвоєння студентами лінгвістичних явищ та мовних засобів відбувається шляхом оволодіння пізнавальними та мовленнєвими діями у процесі вирішення певних когнітивних та комунікативних завдань, тобто усвідомлення мови відбувається у процесі когнітивної діяльності, і оволодіння нею – у процесі мовленнєвої діяльності;

– принцип комплексності вимагає паралельного та взаємопов'язаного навчання усім видам мовленнєвої діяльності. Саме при взаємопов'язаному формуванні вмінь аудіювання, письма, усного мовлення та читання відбувається опора на всі види відчуттів: зорові, слухові, кінестетичні та інші, що сприятливо позначається на ефективності розвитку вмінь;

– функціональний принцип полягає у нерозривному зв'язку між значенням та функцією мовного явища;

– принцип автентичності забезпечує автентичний характер навчальної діяльності та належить до одного із засобів інтенсифікації оволодіння новою мовою [3, с. 133-154].

Головною ж проблемою методики та практики викладання ІМ2 виступає явище інтерференції, що проявляється найвищою мірою з боку ІМ1. Інтерференцію або негативне перенесення визначають як “заміну системи правил мови, що вивчається, іншою, яка побудована під впливом системи правил РМ або мови, що вивчалася раніше” [3, с. 41]. Види інтерференції можуть виділятися відповідно до мовних та мовленнєвих рівнів, на яких вона проявляється: 1) звукова (фонетична, фонологічна); 2) орфографічна; 3) пунктуаційна; 4) лексична; 5) морфологічна;

6) синтаксична; 7) семантична (реалії, багатозначність); 8) стилістична; 9) культурна або соціокультурна інтерференція [3, с. 47-52].

При цьому не слід забувати про ще одне явище – трансференцію, або позитивне перенесення, тобто позитивний вплив ІМ1 або РМ на процес засвоєння ІМ2. Під час позитивного перенесення проявляються подібності лінгвістичних явищ в ІМ1 (у нашому випадку німецька чи французька), полегшуючи таким чином засвоєння ІМ2 (англійська), наприклад, випадки використання артикля, який відсутній у РМ та може спричиняти труднощі при першому ознайомленні.

На частоту виникнення інтерференції впливають, по-перше, рівень володіння РМ, знання з теоретичної граматики, по-друге, рівень володіння ІМ1, високий рівень володіння якою сприяє виникненню трансференції. Попередженням проявів інтерференції слугує знову ж таки контрастивний підхід до навчання ІМ2, систематичне та цілеспрямоване застосування якого на практиці оптимізує процес навчання ІМ2.

Особливу увагу слід приділити обов'язкам викладача ІМ2, якому необхідно враховувати психолінгвістичні чинники оволодіння іноземною мовою та мати уявлення про те, яким чином полімовна освіта може впливати на розвиток особистості взагалі [3, с. 10]. Крім того викладачеві потрібно володіти тією ж самою парою контактуючих мов, що й студенти, у яких він викладає, таким чином йому вдасться попередити негативний вплив інтерференції та слідкувати за використанням можливостей позитивного перенесення між двома мовами. Тобто викладач повинен виступати фасилітатором постійного міжмовного зіставлення з боку студентів, активізуючи при цьому їхню когнітивну діяльність. Це проявляється, перш за все, у стимулюванні рефлексії та встановлення асоціаційних зв'язків.

Таким чином, методика навчання другої іноземної мови відрізняється системою специфічних принципів, дотримання яких оптимізує процес засвоєння ІМ2. У результаті проведеного дослідження ми дійшли висновку, що мовна пара “німецька-англійська” має низку переваг, зумовлених подібністю цих мов. У процесі оволодіння ІМ2 завжди існує можливість виникнення інтерференції (негативного перенесення) та трансференції (позитивного перенесення). Негативні наслідки інтерференції можуть бути усунені за допомогою контрастивного підходу до навчання іноземних мов, при якому викладач має сприяти компаративному аналізу міжмовних явищ з боку студентів. Перспективою дослідження може виступати більш детальний розгляд видів, шляхів виникнення та подолання проявів інтерференції у студентів заочного відділення.

Використана література:

1. *Лapidус Б. А.* Некоторые теоретические вопросы методики обучения неродному языку / Б. А. Лapidус // *Общая методика обучения иностранным языкам: Хрестоматия* / сост. А. А. Леонтьев. – М. : Рус. яз., 1991. – 360 с.

2. Лapidус Б. А. Обучение второму иностранному языку как специальности : учеб. пособие / Б. А. Лapidус. – М. : Высш. шк., 1980. – 173 с.
3. Щепилова А. В. Теория и методика обучения французскому языку как второму иностранному : учеб. пособие для студентов / А. В. Щепилова. – М. : ВЛАДОС, 2005. – 245 с.
4. Щукин А. Н. Обучение иностранным языкам: Теория и практика : учеб. пособие для преподавателей и студентов / А. Н. Щукин. – 4-е изд. – М. : Филоматис: Издательство “Омега-Л”, 2010. – 480 с.
5. Ellis R. Policy and Provision for ESL in Schools / Rod Ellis // English as a Second Language in the United Kingdom: Linguistic and Educational Contexts / Christopher J. Brumfit (Ed.). – Oxford : Pergamon Press Ltd, 1985. – P. 1-24.

ДУДОЛАДОВА А. В. Особенности методики и практики преподавания второго иностранного языка в ВУЗах.

Статья посвящена рассмотрению методики и практики преподавания второго иностранного языка, а именно обоснованию ее характерных особенностей в процессе развития речевых умений. Особое внимание уделяется теоретическому анализу принципов преподавания второго иностранного языка в сравнении с первым в системе языкового образования высшего учебного заведения. На основе новейших исследований в области современной методики преподавания уточнены понятия “интерференция” и “трансференция”. Раскрывается сущность двух противоположных видов межъязыкового переноса (положительного и отрицательного). Автор анализирует дидактические и методические способы преодоления явления интерференции при изучении второго иностранного языка. Рассматриваются возможности положительного переноса на примере языковой пары “немецкий-английский”. Подчеркивается важность формирования у студентов металингвистического сознания.

Ключевые слова: второй иностранный язык, методика преподавания иностранного языка, принципы преподавания, интерференция, трансференция.

DUDOLADOVA A. V. Peculiarities of Teaching a Second Foreign Language in Institutions of Higher Education.

The article considers the methods and practice of teaching a second foreign language, substantiating its peculiarities while forming speech skills. Special attention is paid to theoretical analysis of principles of teaching a second foreign language in comparison with a first one in linguistic institutions of higher education. The notions of negative and positive interference have been clarified on the basis of latest research in methods of teaching. The essential characteristics of two contrary kinds of interlanguage transference (positive and negative) have been revealed. The author has analysed didactic and methodical ways to overcome the phenomenon of interference in learning a second foreign language. Potential positive transference in terms of teaching two languages (German and English) has been considered. The importance of students' metalinguistic awareness has been accentuated.

Keywords: second foreign language, methods of teaching a foreign language, principles of teaching, interference, positive interference.